ZAMONAVIY MENEGMENT VA IQTISODIYOTNING ILMIY VA AMALIY MUAMMOLARI
XII-RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA
YAKUNLARI BO'YICHA ILMIY ISHLAR TO'PLAMI
Issue - 10(2026) Available at www.uznauka.uz

VENCHUR KAPITALINING TABIATI, MAZMUNI, FUNKSIYALARI VA IJTIMOIY TAKROR ISHLAB CHIQARISHDAGI ROLI

Abduraxmanov Kamoliddin Batirovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi

Elektron pochta: abduraxmanovkamoliddin89@gmail.com

Annotatsiya. *Maqolada venchur kapitalining tabiati, mazmuni va funksiyalari ochib beriladi, uning innovatsion siklning turli bosqichlaridagi harakati hamda ijtimoiy takror ishlab chiqarishdagi roli tahlil qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *venchur kapitali, takror ishlab chiqarish, innovatsion sikl, kapitallashuv, intellektual kapital, inson kapitali, moliyaviy kapital.*

ПРИРОДА, СОДЕРЖАНИЕ, ФУНКЦИИ ВЕНЧУРНОГО КАПИТАЛА И ЕГО РОЛЬ В ОБЩЕСТВЕННОМ ВОСПРОИЗВОДСТВЕ

Абдурахманов Камолиддин Батирович

Независимый исследователь Ташкентского государственного экономического университета

Электронная почта: abduraxmanovkamoliddin89@gmail.com

Аннотация. В статье раскрываются природа, содержание и функции венчурного капитала, анализируются его движение на разных стадиях инновационного цикла и роль в общественном воспроизводстве.

Ключевые слова: венчурный капитал, воспроизводство, инновационный цикл, капитализация, интеллектуальный капитал, человеческий капитал, финансовый капитал.

THE NATURE, CONTENT AND FUNCTIONS OF VENTURE CAPITAL AND ITS ROLE IN SOCIAL REPRODUCTION

ZAMONAVIY MENEGMENT VA IQTISODIYOTNING ILMIY VA AMALIY MUAMMOLARI
XII-RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA
YAKUNLARI BO'YICHA ILMIY ISHLAR TO'PLAMI
Issue - 10(2026) Available at www.uznauka.uz

Abdurakhmanov Kamoliddin Batirovich
Independent researcher, Tashkent State University of Economics
E-mail: abduraxmanovkamoliddin89@gmail.com

Abstract. The article reveals the nature, content and functions of venture capital, and analyzes its movement across the stages of the innovation cycle and its role in social reproduction.

Keywords: venture capital, reproduction, innovation cycle, capitalization, intellectual capital, human capital, financial capital.

KIRISH. Kapital tizimli makroiqtisodiy hodisa sifatida kengaytirilgan takror ishlab chiqarish va bozor iqtisodiyotini rivojlantirish jarayonida hal qiluvchi o‘rin tutadi. Iqtisodiyot fanining diqqat markazida bo‘lishiga qaramay, kapital hanuz munozaralar va keyingi tadqiqotlar mavzusi bo‘lib qolmoqda. Venchur kapitalining tabiati — o‘z takror ishlab chiqarilishi jarayonida qiymati ortib boruvchi kapitalning tabiatidir. Tadbirkorning foyda olish va qiymatni kapitallashtirishga bo‘lgan tabiiy intilishini institutsionallashtiruvchi venchur kapitali iqtisodiy hodisa xususiyatlariga ega: u yuqori tavakkalchilikli investitsiyalar hisobiga yuqori daromad olish imkonini beradigan innovatsion sohada harakat qiladi.

Shu bilan birga, venchur kapitali bozor iqtisodiyotida malakali boshqaruv va bilimlarni rivojlantirishni talab etadigan jamoaviy investitsiyalar shakli sifatida namoyon bo‘lib, hamkorlik, ijodkorlik, o‘zaro yordam, ishonch va iqtisodiy manfaatlarni hisobga olish kabi ishbilarmonlik hamda axloqiy fazilatlarni shakllantiradigan ijtimoiy tashkilot xususiyatlariga ham ega. Shunday qilib, venchur kapitali munosabatlar tizimi sifatida ikkiyoqlama tabiatga ega: iqtisodiy

munosabatlar (qiymatni oshirish va kapitallashtirish) hamda ijtimoiy munosabatlar (ilmiy bilimlar va kasbiy kompetensiyalarni ko‘paytirish va kapitallashtirish). Makon nuqtayi nazaridan venchur kapitali nano darajadan (individual venchur kapitali) mega darajagacha (global venchur kapitali) jamlanadi.

ASOSIY QISM (MUHOKAMA VA NATIJA). Venchur kapitalining tabiatini tahlil qilish, avvalo, innovatsion jarayonning asosiy bosqichlarini ko‘rib chiqishni taqozo etadi:

- Fundamental ilmiy tadqiqotlar (akademik sektor va oliy ta’lim muassasalarining ilmiy-innovatsion faoliyati). Ularning natijasida yangi avlod texnologiyalariga yo‘l ochadigan bilimlar va ilmiy kashfiyotlar yuzaga keladi. Ishlanmalarning tijorat jozibadorligini baholash qiyin bo‘lgani uchun ular ko‘proq davlat mablag‘lari hisobidan moliyalashtiriladi.
- Fundamental ilmiy bilimlarni ishlab chiqarishga tatbiq etish uchun yaroqli yangi texnologiyalar va mahsulot namunalariga aylantirishga qaratilgan dastlabki innovatsion faoliyat (amaliy ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlari), shu jumladan ilmiy-texnik taraqqiyotning ustuvor yo‘nalishlari (Seed, Start-up). Ko‘plab loyihalar ushbu bosqichdan o‘ta olmagani sababli u “o‘lim vodiysi” deb ataladi. Shunga qaramay, Advanced Micro, Alibaba, Apple, Cisco Systems, Google, Intel, WhatsApp, Yandex, Mail.Ru va boshqa yuqori texnologiyali kompaniyalarga startap bosqichida kiritilgan muvaffaqiyatli venchur investitsiyalar ko‘p.
- Innovatsion tadbirkorlik (ilm-fan sig‘imi yuqori ishlab chiqarish) — innovatsiyalarni bevosita joriy etish bosqichi. Unda tajriba namunasi va

tajriba mahsulotlari turkumi yaratiladi, mahsulot (texnologiya) ommaviy ravishda bozorga chiqariladi hamda venchur investorlar biznesdan chiqadi (Early stage, Expansion, Mezzanine, Liquidity stage).

Innovatsion tadbirkorlik ishlab chiqarishni tayyorlash, tajriba partiyasini chiqarish va mahsulot hamda texnologiyalarni takomillashtirish, talabni baholash va yakuniy ishlov berish uchun kichik turkumlarda mahsulot ishlab chiqarish, keyinchalik ommaviy ishlab chiqarish va tijorat maqsadida sotishga o‘tishni nazarda tutadi. Eng ko‘p xarajat va vaqt talab etadigan ushbu bosqichda ishlab chiqarish va texnologik jihozlash tashkil etiladi; ishlab chiqarish va sifat nazorati tartiblari, texnologiyalari, usullari va standartlari ishlab chiqiladi; xodimlar qayta tayyorlanadi; konstruksiyalar takomillashtiriladi; marketing tadqiqotlari, dizayn, mahsulotni moslashtirish va reklama ishlari olib boriladi; intellektual mulk (patentlar, litsenziyalar, savdo belgilari, tajriba namunalari va boshqalar) rasmiylashtiriladi; ishlab chiqarish loyihalari (chizmalar, rejalar, texnik spetsifikatsiyalar) tayyorlanadi; ommaviy ishlab chiqarish uchun uskunalar va texnologiyalar xarid qilinadi.

Venchur kapitalini innovatsion biznesga yo‘naltirish jarayoni quyidagi bosqichlardan iborat: Deal-flow — kompaniyalarni dastlabki izlash, tahlil qilish va saralash (Search, Screening deal-flow); Due diligence — bitimni amalga oshirishga tayyorgarlik ko‘rish, ya’ni tadbirkorlik tavakkalchiliklarini kamaytirish maqsadida bitimning tijorat jozibadorligi va qonuniyligini tekshirishga qaratilgan tahliliy hamda amaliy tartib-taomillar. Venchur kompaniyasining rivojlanish bosqichlari venchur kapitali harakatini aks ettiradi va bilimlarni yaratishdan venchur bosqichi orqali yangi darajadagi bilimlarni yaratishgacha bo‘lgan to‘liq innovatsion siklning tarkibiy qismidir. Innovatsion mahsulotni takror ishlab

chiqarish siklining turli bosqichlarida venchur kapitalini jalb qilishning muqobil manbalari mavjud.

Takror ishlab chiqarish yondashuvi nuqtayi nazaridan innovatsion siklning muhim jihatini qayd etish zarur. Innovatsion mahsulotni yaratishning dastlabki bosqichida bilimlar shakllanadi (fundamental, izlanish va amaliy ilmiy tadqiqotlar). Bu moliyaviy jihatdan eng ko‘p xarajat talab qiladigan bosqichdir.

Innovatsion siklning yakuniy bosqichlarida venchur kompaniyasining sotuvlari oshgani sari seriyali ishlab chiqarish va sotuvdan keyingi xizmat ko‘rsatishning dastlabki tajribasi asosida yangi bilimlar va g‘oyalar vujudga keladi. Ular joriy foydaning bir qismi yo‘naltiriladigan yangi innovatsion sikl uchun zamin yaratadi. Kompaniya moliya bozoriga chiqib, qimmatli qog‘ozlari kotirovka qilina boshlaganda yuqori foyda olishi mumkin. Bu, birinchidan, dastlabki venchur investitsiyalarni qaytarish va ularni yangi loyihalarga yo‘naltirishni, ikkinchidan, venchur investorning bozordagi o‘rtacha darajadan yuqori daromad olishga bo‘lgan talabini qondirishni ta’minlaydi. Daromadning bir qismi shaxsiy iste’molga, qolgan qismi yangi ilmiy tadqiqotlar, bilimlar yaratish va innovatsion ishlanmalarga yo‘naltiriladi. Shu tariqa venchur kapitali takror ishlab chiqariladi va uning sikli kengaytirilgan innovatsion takror ishlab chiqarish xususiyatini kasb etadi.

Qo‘shimcha moliyalashtirish to‘g‘risidagi qaror innovatsion kompaniyaning moliyalashtirilayotgan bosqichiga xos jihatlar — rivojlanish bosqichi, natija, moliyaviy tavakkalchiliklar, o‘zini oqlash muddati, rentabellik va boshqalarga asoslanadi. Venchur biznesiga investitsiya qilish uchun mo‘ljallangan kapital, odatda, ixtisoslashgan moliyaviy tuzilmalar yoki korporativ fondlarda jamlanib,

faol venchur kapitaliga aylanadi va moliyaviy kapitalning alohida turini tashkil etadi.

Venchur kapitalining o‘ziga xos xususiyati — takror ishlab chiqarish jarayonida “iqtisodiy dinamika omillari” sifatida namoyon bo‘ladigan boshqa kapital turlari bilan integratsiyalashish qobiliyatidir. Xususan, uning iqtisodiy mohiyati moliyaviy, intellektual va inson kapitalining uchlik birligini ifodalovchi, iqtisodiy subyektlar faolligiga sinergetik ta’sir ko‘rsatadigan kapitalning alohida shakli sifatida talqin qilinadi. Haqiqiy kapital sifatida venchur kapitali takror ishlab chiqarish jarayonida o‘z shakllarini izchil almashtiradi. Biroq bu o‘zgarishlar, ayniqsa venchur investor qaysi loyihaga va qancha mablag‘ kiritishni tanlayotganida, juda yuqori tavakkalchiliklar bilan bog‘liq bo‘lib, uning jamiyat tuzilmasida institutsional mustahkamlanishi masalasini yuzaga keltiradi.

Moliyaviy kapital iqtisodiyotda monopolistik tendensiyalarning kuchayishiga olib kelishi mumkin. Buning natijasida ishlab chiqaruvchi kuchlar va ilmiy-texnik rivojlanish sekinlashishi yoki, aksincha, kapital konsentratsiyasi hisobiga ko‘lam samarasi yuzaga kelib, kapitalning bir qismi bo‘shashi va innovatsion sohaga yo‘naltirilishi mumkin.

Professional venchur investorning pul kapitali dastlabki bosqichdanoq venchur kapitaliga xos belgilarga ega, chunki u yuqori tavakkalchilikli loyihalarni moliyalashtirish uchun mo‘ljallangan “professional kapital” hisoblanadi. Uning o‘ziga xos jihatlari investitsiya bitimi tuzilayotganda intellektual faoliyat bilan shug‘ullanuvchi innovatorlar va professional investorlarning qarama-qarshi manfaatlarini kelishtirish, ya’ni moliyaviy kapitalning intellektual hamda inson kapitali bilan qo‘shilishi paytida namoyon bo‘ladi. “Kirish” bosqichida asosiy resurs intellektual kapital-yangiliklar va innovatsion g‘oyalar hisoblanadi. Ularning

tashuvchilari bo‘lgan innovatorlar ko‘pincha biznesni yetarlicha bilmaydilar va g‘oyaning tijorat qiymatini to‘liq tasavvur qilmaydilar.

Venchur kapitalining asosiy belgisi — fundamental ilmiy tadqiqotlar hamda amaliy ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlari sintezi natijasida shakllanadigan intellektual kapitalni uzluksiz yangilash, jamg‘arish va ko‘paytirishdir. Intellektual kapitalning doimiy kapitallashuvi kengaytirilgan innovatsion takror ishlab chiqarishning zarur shartidir. Moliyaviy kapital kapitallashuv jarayonini nazorat qiladi: bu daromad olishda tavakkalchiliklarni hisobga olish va investitsiyalarni turli loyihalar bo‘yicha diversifikatsiyalashda namoyon bo‘ladi. Inson kapitali esa kapitallashuv jarayonini boshqaradi: boshqaruv tajribasi, kommunikatsiyalarni ta’minlash, ilmiy-texnik va bozor axborotini jamlash, aloqalar o‘rnatish, ishtirokchilarni yakuniy natijaga yo‘naltirish va boshqalar orqali.

“Chiqish” bosqichida venchur kapitali qisman quyidagi tarkibiy qismlarga ajraladi: tashqi shakliga ko‘ra moliyaviy kapital (aksiyalarni birlamchi ommaviy joylashtirish (IPO), strategik investor tomonidan sotib olish yoki innovatorlar tomonidan qayta xarid qilish), ammo mohiyati va tabiatiga ko‘ra venchur kapitali; intellektual kapital (jamlangan bilimlar asosida yangi ilmiy bilimlar yaratish va yangi innovatsion siklni boshlash); inson kapitali (innovatsion menejment, tavakkalchiliklarni boshqarish va boshqa sohalardagi boshqaruv kompetensiyalarini oshirish).

XULOSA. Kapitallashuv konsepsiyasida markaziy tushuncha “qiymat yaratish zanjirlari” ekani haqidagi ilmiy yondashuvni ham qayd etish lozim. Ularning qiymati tarkibiga singdirilgan kapitalning ko‘payishi va kapital egalarining manfaatlarini qondiradigan yangi sifatlar kasb etishi bilan belgilanadi.

Iqtisodiyot fanida kapitallashuv (fransuzcha capitalisation) qo‘shimcha qiymatni kapitalga aylantirish, daromad keltirmaydigan boyliklarni kapitalga aylantirish sifatida ta’riflanadi. Aynan ikkinchi ta’rif venchur kapitalining qiymat va intellektual kapitalni kapitallashtirish xususiyatini eng to‘liq ifodalaydi: aks holda “sezdirmay yo‘qolib ketishi” yoki o‘z vaqtini ming yillar kutishi mumkin bo‘lgan yangilik innovatsiyaga aylanib, kengaytirilgan takror ishlab chiqarishni jadallashtiradi. Shunday qilib, venchur kapitalining o‘ziga xos funksiyasi — ishonch va sheriklik tamoyillari asosida moliyaviy, intellektual va inson kapitali “sintezi”ni ta’minlovchi innovatsion-integratsion funksiyadir.